

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра

з теми: «СИСТЕМА ТВОРЧИХ ВПРАВ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ
МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ»

Виконала: студентка 2 курсу

Спеціальності 013 Початкова освіта

Пастушенко Юлія

Керівник: Мартіна О.В.,

кандидат філологічних наук, доцент

Рецензент: Гордійчук М.С.,

кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ РІДНОЇ МОВИ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ ТВОРЧИХ ВПРАВ..	10
1.1. Психолого-педагогічні та лінгвістичні основи розвитку мотивації до вивчення рідної мови.....	10
1.2. Психологічні передумови розвитку творчого потенціалу молодших школярів.....	19
1.3. Формування позитивної мотивації навчання в учнів початкових класів....	29
Висновки до розділу I.....	38
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА РОБОТИ НАД СИСТЕМОЮ ТВОРЧИХ ВПРАВ.....	41
2.1. Використання творчих вправ як засобу мотиваційного забезпечення процесу навчання рідної мови.....	41
2.2. Вправи на констструювання вербального образу в контексті розвитку творчих здібностей молодших школярів.....	53
2.3. Експериментальне дослідження ефективності запропонованої методики...	75
Висновки до розділу II.....	84
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89

Актуальність дослідження. Система освіти України покликана сприяти реалізації основних завдань соціально-економічного і культурного розвитку суспільства, адже школа готує людину до активної діяльності в різних сферах економічного, культурного, політичного життя. Цю тезу відображено в найбільш вагомих державних документах: Національній програмі “Освіта. Україна XXI століття”, Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті. Йдеться про підготовку особистостей, здатних до творчої праці, до самонавчання протягом усього життя. Конкретизують освітянську стратегію розвитку Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа), Концепція мовної освіти 12-річної школи, де наголошується на необхідності розвитку в молодших школярів здатності до творчого самовираження, формування вмінь виконувати нескладні творчі завдання. У зв'язку з цим змінюються підходи до навчання рідної мови. Залежно від вікових особливостей учнів мовна освіта поділяється на відповідні змістові рівні.

Проблема формування творчої особистості учнів хвилювала в різні часи не тільки відомих педагогів, але й дослідників, мислителів, філософів, науковців. І сьогодні проблема творчості – одна з найактуальніших проблем навчання. З'ясування особливостей творчих здібностей, вивчення умов формування зумовлюються насамперед потребами практики. Саме тому з перших років шкільного навчання значну увагу потрібно приділяти не тільки здобуттю знань учнями, а й розвитку їхніх здібностей. Реформування системи освіти в Україні, зокрема початкової, актуалізує пошук технологій, адекватних до сучасної мети і завдань, що знайшло відображення в концепції «Нової української школи» (2017). Розбудова нової української школи може бути ефективною за умови вивчення й упровадження в освітній процес продуктивних здобутків і досвіду зарубіжних освітніх систем із означеної проблеми.

Забезпечення мотивації навчання рідної мови – складова мети курсу української мови початкової школи. Якщо учень не хоче вчитися і його актуальні інтереси, запити, прагнення не пов'язані безпосередньо з навчанням,

то виховний вплив учителя, його зусилля не дають бажаних результатів. Час зобов'язує педагога шукати такі форми проведення уроку, які захопили б, принесли радість і задоволення. Ян Коменський вважав інтерес основою навчання, адже оригінальна форма пізнання допомагає уникнути одноманітності, шаблонності, сприяє ширшому застосуванню ефективних методів та прийомів засвоєння учнями нових знань та формування в них творчих здібностей. На сучасному етапі у теорії та практиці навчання мови в початкових класах особливо гостро стоять проблеми розвитку зв'язного мовлення, творчих здібностей школярів. Упровадження нових освітніх технологій особистісно орієнтованого навчання на уроках читання і мови – це передумова активної пізнавальної діяльності учнів; нестандартна, цікава, творча робота, що пробуджує у дітей інтерес до знань і сприяє емоційному, духовному та інтелектуальному розвитку школярів.

Сьогодні вже неможливо навчати традиційно: у центрі навчально – виховного процесу має перебувати учень. Від його творчої активності на уроці, вміння доказово міркувати, обґрунтовувати свої думки, вміння спілкуватися з учителем, учнями класу, залежить успіх у свідомому опануванні шкільної програми. Творча активність учнів на уроці досягається через систему творчих завдань.

Мотиваційному аспекту навчання останнім часом приділяється достатньо уваги у психологічній і педагогічній літературі, оскільки саме мотиваційна сфера є джерелом найрізноманітніших виявів активності учнів, їх самостійності та ініціативи в процесі пізнання (М.Алексєєва, Н.Бабич, І.Бех, Н.Бібік, Д.Богоявленська, М.Божович, М.Вашуленко, Л.Виготський, С.Занюк, Є.Ільїн, О.Леонтєв, О.Малихіна, А.Маркова, М.Матюхіна, М.Махмутов, І.Підласий, Полєвікова О.Б., С.Рубінштейн, О.Савченко, М.Скаткін, О.Тихомиров, О.Хорошковська, Т.Шамова, Г.Щукіна, та ін.); проводяться дослідження щодо місця і ролі творчого мислення у формуванні мотивації навчання школярів (А.Дусавицький, Б.Ельконін, Л.Занков, К.Костючок, Д.Ніколенко).

Як відомо, мотивація зникає або за абсолютної легкості завдання, або за

надмірної складності – обидві умови позбавляють можливості здійснити творчий акт щодо встановлення нових зв'язків, пошуку нових значень, комбінування певних понять для утворення нових результатів. Отже, вчитель має постійно забезпечувати навчальний процес адекватними за складністю завданнями. Успіх на шляху подолання труднощів підкріплює мотив досягнення навчальної мети, що надихає на подальшу творчість.

Як засвідчує аналіз літературних джерел, питання впливу системи творчих вправ на розвиток мотивації вивчення молодшими школярами мовознавчого матеріалу ще не було предметом спеціального дослідження, хоча більшість науковців розглядає творчу діяльність учнів як вирішальний фактор розвитку мотивації. Лінгводидактичний аспект роботи над творчими вправами передбачався у зв'язку з розв'язанням проблем розвитку зв'язного мовлення учнів (А.Богущ, Л.Варзацька, М.Вашуленко, Г.Городілова, Г.Іваницька, Г.Коваль, Т.Ладиженська, В.Капінос, В.Мельничайко, Н.Сентюріна, І.Синиця, М.Стельмахович, О.Хорошковська); лінгвістичного аналізу художнього тексту (І.Ковалик, М.Крупа, В.Мельничайко, І.Чередниченко та ін.); словесної творчості (В.Данилов, В.Добромислов, В.Масальський, С.Редозубов, О.Савченко, О.Сухомлинський). Тим часом із цією проблемою тісно пов'язано чимало практичних питань педагогіки, зокрема таких, як формування в дітей позитивного ставлення до навчальної діяльності, до учнівських обов'язків, котрі можна звести до одного: як викликати в учнів бажання вчитися, прагнення набувати знання, уміння, навички, іншими словами, як розвивати повноцінні мотиви навчання, а відтак дослідження зазначеного питання є **актуальним**.

Об'єкт дослідження: мовна освіта і мовленнєвий розвиток учнів початкових класів.

Предмет дослідження: творчі вправи як засіб розвитку мотивації до вивчення української мови в молодших школярів.

Мета дослідження: подати систему творчих вправ з вивчення мовних одиниць, описати методику роботи над творчими вправами, апробувати і

експериментально перевірити її вплив на мотивацію вивчення школярами рідної мови в початкових класах загальноосвітніх шкіл.

Гіпотеза дослідження: мотивація до вивчення рідної мови у молодших школярів підвищиться, якщо в процесі навчання доцільно і систематично будуть застосовуватися вправи творчого характеру, що передбачає:

- розробку системи творчих вправ, спрямованої на розвиток мотивації до вивчення мови в молодших школярів;

- забезпечення педагогічних умов для застосування системи творчих вправ у навчально-виховному процесі;

- творчу співпрацю вчителя з учнем.

Відповідно до мети і гіпотези визначено такі **завдання:**

1. Проаналізувати науково-теоретичну та навчально-методичну літературу з проблеми дослідження.

2. З'ясувати психолого-педагогічні та лінгвістичні основи розвитку мотивації до вивчення рідної мови.

3. Визначити психологічні передумови розвитку творчого потенціалу молодших школярів

4. Описати методiku роботи над системою творчих вправ з вивчення мовних одиниць для учнів початкових класів.

5. Перевірити шляхом експерименту ефективність поданої системи вправ та методiku використання і впровадження її у шкільну практику щодо розвитку мотивації до вивчення рідної мови у молодших школярів.

Методологічні основи дослідження склали філософські положення про взаємозв'язок мовлення і мислення, змісту і форми, загального і конкретного, раціонального і чуттєвого в навчанні мови; про сутність творчості, її роль у розвитку особистості; ідея духовного розвитку особистості як національно свідомого суб'єкта; законодавчі акти й концепції з проблеми реформування освіти в Україні.

Теоретичними засадами дослідження стали праці лінгвістів, у яких висвітлено положення диференціації мови й мовлення (Н. Арутюнова,

П.Білоусенко, І. Бодуен де Куртене, В. Виноградов, Б. Головін, В. Гумбольдт, В. Звегінцев, О. Мельничук, О. Реферовська, Ф. де Соссюр, Л.Щерба та ін.), соціальні функції мови як універсальної знакової системи (О.Білецький, І.Мещанінов, І.Огієнко, О.Потебня, М.Хомський та ін.), психологів, психолінгвістів про мовленнєву діяльність (Л.Виготський, О.Леонт'єв), механізми мовлення (Г.Ейгер, М.Жинкін, І.Зимня), характер сприйняття мовлення (Д.Богоявленський, Т.Костюк, І.Синиця та ін.), наукові праці з психології та педагогіки творчості (І.Лернер, О.Митник, Я.Пономар'єв, В. Роменець, Б.Теплов), мотивації навчання (В.Асєєв, Н.Бібік, Л.Божович, Є.Ільїн, О.Леонт'єв, Т.Лях, А.Маркова, А.Маслоу, М.Матюхіна, С.Рубінштейн, О.Савонько, З.Хізроева, О.Чувалова), провідні ідеї дидактів і методистів у галузі вивчення мови (Ю.Бабанський, О.Біляєв, А.Богущ, М.Вашуленко, Є.Голобородько, І.Гудзик, Т.Донченко, Г.Коваль, В.Мельничайко, Г.Михайловська, Н.Пашківська, М. Пентилюк, О.Прищепа, О.Савченко, О.Хорошковська).

Для розв'язання поставлених завдань застосовувалися **методи дослідження:**

- **теоретичні:** аналіз лінгвістичної, психолого-педагогічної й методичної літератури з обраної проблеми; вивчення праць з актуальних питань початкової освіти;
- **емпіричні:** педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи);
- **статистичні:** кількісний і якісний аналіз й обробка результатів експериментальної роботи над системою творчих вправ як засобу мотиваційного забезпечення процесу вивчення української мови молодшими школярами.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження: розроблено, апробовано, впроваджено в навчальний процес систему творчих вправ, спрямованих на розвиток мотивації до вивчення рідної мови в молодших школярів; уточнено класифікацію творчих вправ з рідної мови для початкової

ланки освіти; з'ясовано лінгвістичні, психолого-педагогічні і методичні засади роботи над творчими вправами; одержала подальший розвиток методика роботи над творчими вправами як дієвого чинника формування високого рівня мотивації до вивчення рідної мови в учнів початкових класів.

Практична значущість дослідження: Зібраний і систематизований у роботі матеріал може бути використаний вчителями початкових класів у роботі над творчими вправами на уроках української мови, студентами педагогічного факультету під час педагогічної практики та в підготовці до практичних і лабораторних занять.

Апробація результатів дослідження. Апробація і впровадження результатів дослідження відбувалися на уроках української мови в початкових класах у процесі навчально-педагогічної практики, матеріали роботи обговорювалися на засіданні кафедри теорії та методики початкової освіти, заслуховувалися на студентській науковій конференції Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків і додатків.

У *вступі* обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету, гіпотезу, завдання дослідження, схарактеризовано методологічні засади, описано методи й етапи роботи, розкрито практичне значення дослідження, узагальнено відомості про апробацію і впровадження результатів дослідного навчання.

У *першому розділі* окреслено психолого-педагогічні та лінгвістичні основи розвитку мотивації до вивчення рідної мови у молодших школярів, розкрито особливості творчих вправ як продуктивного засобу формування навчальних мотивів при вивченні дієслова, а також з'ясовано стан проблеми в практиці навчання початкової школи.

У *другому розділі* описано методику використання творчих вправ як засобу мотиваційного забезпечення процесу навчання рідної мови в молодших школярів; запропоновано систему вправ на констструювання вербального

образу в контексті розвитку творчих здібностей молодших школярів; описано результати дослідження ефективності запропонованої методики щодо впровадження в навчальний процес творчих вправ як засобу розвитку мотивації вивчення української мови.

У *висновках* викладено основні результати дослідження й окреслено перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

ВИСНОВКИ

Аналіз психолого-педагогічної, лінгвістичної та методичної літератури, осмислення традиційного і перспективного педагогічного досвіду, вивчення пролеми підтвердили актуальність досліджуваної проблеми. Мотиваційне забезпечення процесу навчання рідної мови сьогодні є суспільно важливою справою, пріоритетною метою сучасної методики викладання української мови.

У якості сприятливих ознак мотивації виступає загальне позитивне ставлення дитини до школи, ширина її інтересів, допитливість. Ширина інтересів молодшого школяра проявляється в тому, що його цікавлять різні явища, які проходять в навколишньому світі, в потребі грати в творчі ігри.

На сучасному етапі проблема розвитку творчого потенціалу молодших школярів набула особливої актуальності, оскільки гуманістична тенденція в освіті детермінує необхідність упровадження нових підходів до процесу навчання й виховання учнів початкової школи з максимальним використанням творчого потенціалу і сензитивності молодшого шкільного віку. Проаналізувавши теорію і методику розвитку творчих здібностей у сучасних педагогічних дослідженнях, було з'ясовано, що розвиток творчих здібностей має бути невід'ємною умовою змісту усіх навчальних предметів початкової школи, органічно доповнювати навчальний процес, щоб забезпечити єдність знань, умінь і навичок учнів та їхніх творчих можливостей. Основним засобом розвитку творчих здібностей молодших школярів було визначено мовленнєву діяльність, яка об'єднує всі навчальні предмети у загальне "поле" для творчого вдосконалення особистості.

Основою експериментального навчання є творчі вправи з мови та мовлення, що відрізняються між собою дидактичною метою, ступенем самостійності, рівнем творчості. З'ясовано психолого-педагогічні та методичні засади роботи над ними як дієвого чинника формування високого рівня мотивації навчання учнів початкових класів. В основу створеної класифікації творчих вправ покладено елементи змісту мовної освіти: розвиток мовлення учнів і формування певного кола знань про мову і мовні уміння. Специфіка

вправ визначається змістом навчального матеріалу і відповідає основним аспектам програми з української мови для початкових класів. Експериментальна методика роботи над творчими вправами відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти будується за визначеними в ньому основними змістовими лініями: комунікативною, лінгвістичною (мовно-теоретичною), лінгвоукраїнознавчою і діяльнісною.

Переорієнтація навчально-виховного процесу початкової школи на формування творчої особистості реалізується за дотримання наступних загальнопедагогічних умов розвитку творчих здібностей:

- педагогічне стимулювання розвитку творчих здібностей на основі особистісно зорієнтованого характеру взаємодії учителя з учнями;
- застосування психолого-педагогічних технологій, що забезпечують самостійну активність учнів у процесі творчої діяльності;
- системність мовленнєвої роботи з учнями в умовах творчо-розвивального середовища на основі творчих вправ і завдань.

Основою розвитку творчих здібностей учнів початкових класів було визначено цілеспрямовану роботу з образами уяви як результату мовленнєвої діяльності молодших школярів. Успішність розвитку творчих здібностей у процесі мовленнєвої діяльності забезпечує дотримання таких дидактичних умов:

- активізація мовленнєвотворчої діяльності учнів початкових класів на основі збагачення емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду;
- формування у молодших школярів навичок довільної візуалізації мисленнєвих образів;
- забезпечення вербалізації уявлень учнів на основі мовленнєвотворчої діяльності;
- залучення учнів до предметно-пластичної діяльності з метою матеріалізації образів.

Зростання творчих здібностей учнів забезпечується дотриманням дидактичних умов розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного

віку у процесі мовленнєвої діяльності і реалізацією відповідної організаційно педагогічної моделі. У результаті навчання за запропонованою моделлю учні експериментальних груп продемонстрували зростання рівня розвитку творчих здібностей.

Розвитку творчих здібностей сприяла система творчих вправ, які готують учнів до продукування зв'язних висловлювань і написання творчих робіт: вправи на тематичний підбір лексики; вправи на практичне оволодіння полісемією, на зіставлення прямого і переносного значення; вправи на заміну одних елементів висловлювання іншими; на формування граматичних навичок (забезпечення правильного морфолого-синтаксичного оформлення мовної одиниці); добір певних мовних засобів, які найкраще відповідали б комунікативному завданню.

Результати дослідного навчання засвідчили ефективність розробленої на основі існуючих і вироблених теоретичних положень методики роботи над творчими вправами. Рівень розвитку навчально-пізнавальних мотивів учнів четвертих експериментальних класів вищий в середньому на 15,1%, ніж контрольних. Як показав експеримент, цілеспрямоване і систематичне використання на уроках мови творчих вправ забезпечує розвиток творчої діяльності молодших школярів, навчає їх активно і нестандартно мислити, прищеплює інтерес до основ науки про мову, формує прагнення і вміння постійно вдосконалювати свою мовну й мовленнєву культуру, робить процес навчання необтяжливим і цікавим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева М. І. Мотиви навчання учнів. Київ : Рад. шк., 1974. 116 с.
2. Амонашвили Ш. А. Спешите, дети, будем учиться летать. Артемовск, 2005. 48 с.
3. Артемова О. І. Розвиток креативного мовлення молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 / Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2001. 20 с.
4. Бабоч Н. Д. Лінгвопсихологічні основи навчання і вивчення мови. Чернівці : Рута, 2000. 174 с.
5. Балацька Л. К. Уява в житті дитини. Київ : Знання, 1974. 48 с.
6. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5–7 років: тести та ігри. Тернопіль : Богдан, 1998. 85 с.
7. Бех І. Д. Від волі до особистості. Київ : Україна-Віта, 1995. 220 с.
8. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
9. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. Київ : ІЗМН, 1997. 92 с.
10. Богоявленская Д. Б. Игровая методика диагностики творческих способностей детей старшего дошкольного возраста // Игра и развитие личности дошкольника. Москва : Прогресс, 1990. С. 82–93.
11. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. Москва : Академия, 2002. 320 с.
12. Богоявленская Д. Б. Пути к творчеству. Москва : Знание, 1981. 96 с.
13. Богуш А. М. Теоретичні засади художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку // Педагогіка і психологія. 1998. № 3. С. 112–121.
14. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте: психологическое исследование. Москва : Просвещение, 1968. 464 с.
15. Будій Н. Д. Творчі завдання до вивчення частин мови у 4(3) класі : посіб. для вчителів, учнів, батьків. Тернопіль, 2001. 72 с.

16. Варзацька Л. О. Навчання мови та мовлення на основі тексту : посібник для вчителів. Київ : Рад. шк., 1986. 104 с.
17. Варзацька Л. О. Рідна мова й мовлення: розвивальне навчання в початкових класах : метод. посіб. для вчителів. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2001. 228 с.
18. Вашуленко М. Навчання української мови в 2 класі // Початкова школа. 2002. № 1. С. 42–46.
19. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посіб. Київ : Освіта, 2006. 268 с.
20. Вашуленко М. С., Дубовик С. Г. Українська мова : підручник для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою. Київ : Освіта, 2012. 160 с.
21. Вашуленко М. С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання // Початкова школа. 2001. № 1. С. 11–15.
22. Ветлугина Н. А. Художественное творчество и ребенок : монография. Москва : Педагогика, 1972. 287 с.
23. Вербицька С. М. Розвиток літературно-естетичної творчості молодших школярів. Харків : Основа, 2004. 112 с.
24. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / [О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін.]. Київ : Каравела, 2007. 400 с.
25. Витковская Н. С., Щербо А. Б., Джола Д. Н. Формирование эстетической культуры младших школьников: из опыта работы. Киев : Рад. шк., 1985. 134 с.
26. Власова О. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Либідь, 2005. 400 с.
27. Волков І. П. Вчимо творчості // Педагогічний пошук. Київ : Рад. шк., 1988. С. 90–126.
28. Волощук І. С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості. Київ : Педагогічна думка, 1998. 160 с.
29. Ворожейкіна О. М. 100 цікавих ідей для проведення уроку. Харків : Основа,

2012. 287 с.

30. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: психологический очерк : книга для учителя / послесл. В. В. Давыдова. [3-е изд.]. Москва : Просвещение, 1991. 90 с.
31. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. Санкт-Петербург : Союз, 1997. 96 с.
32. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці. Донецьк : Лебідь, 2001. 218 с.
33. Гончаренко Н. Ігрові зони для першокласників // Відкритий урок. 2013. № 4. С. 55–58.
34. Гриненко І. В. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх вчителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Тернопіль, 2008. 266 с.
35. Грушко О. В. Досвід компонент-аналізу структури творчих здібностей молодших школярів // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. Вінниця, 2004. Вип. 9. С. 167–171.
36. Грушко О. В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі мовленнєвої діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.09. Київ , 2005. 20 с.
37. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти» від 21 лютого 2018 р. № 87 // Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 класи. Київ : Освіта-Центр плюс, 2018. С. 92–121.
38. Дусавицкий А. К. Развитие личности в учебной деятельности. Москва : Дом педагогики, 1996. 208 с.
39. Ігнатенко Т. Творчі завдання на уроках розвитку мовлення // Початкова школа. 2006. № 2. С. 15–23.
40. Ковалишина Д. Стимулювати творчі можливості: реалізація творчого потенціалу школярів початкової школи // Рідна школа. 1996. № 10. С. 41–42.

41. Коваленко Т. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. URL: <http://www.bdpu.org/main/statti/kovalenko.doc> (дата звернення: 21.03.2019).
42. Коваль Г. П., Суржук Т. Б. Методика викладання української мови : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 368 с.
43. Кульчицька О. І. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей // Обдарована дитина. 2007. № 1. С. 42–44.
44. Кульчицька О. І. Почуття та емоції в розвитку особистості // Обдарована дитина. 2007. № 1. С. 3–16.
45. Куріпта В. І. Віршовані вправи при вивченні частин мови // БВПШ. 2005. № 11. С. 18–23.
46. Ладыженская Т. А. Живое слово: устная речь как средство и предмет обучения. Москва : Педагогика, 1986. 127 с.
47. Леонтьев А. А. Научите человека фантазии: творчество и развивающее образование // Вопросы психологии. 1998. № 5. С. 82–85.
48. Леонтьев А. А. Слово в речевой деятельности: некоторые проблемы общей теории речевой деятельности / отв. ред. М. М. Глушман. 3-е изд. Москва : Ком-Книга, 2006. 248 с.
49. Леонтьев А. А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии : избранные психологические труды. Москва : Московский психолого-социальный институт, 2001. 447 с.
50. Луцюк Л. Й. Курс «Розвиток творчості і фантазії» // Обдарована дитина. 1999. № 3. С. 18–22.
51. Мельник Т. Система вправ з розвитку образного мовлення учнів. URL: http://ukrlife.org/main/minerva/vpravu_movni.doc (дата звернення: 24.03.2019).
52. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови : посібник для вчителів. Київ : Рад. шк., 1984. 223 с.
53. Моляко В. А. Психология решения школьниками творческих задач. Киев : Рад. шк., 1983. 95 с.
54. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості // Обдарована дитина. 2004. № 6. С. 2–9.

55. Новіков Б. В. Творчість як предмет філософського дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук : 09.00.11 / Київський університет ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 1994. 23 с.
56. Олійник І. С., Білоусенко П. І., Канівська Н. Г. Методика викладання української мови : практичні та лабораторні завдання. Київ : Вища шк., 1991. 287 с.
57. Олійник І. С., Іваненко В. К., Рожило Л. П. Методика викладання української мови в середній школі. Київ : Вища шк., 1989. 437 с.
58. Общая психология / под ред. А. В. Петровского. Москва : Просвещение, 2008. 258 с.
59. Петровский А. В. Введение в психологию. Москва : Наука, 1995. 496 с.
60. Петровский А. В. Роль фантазии в развитии личности. Москва : Знание, 1961. 48 с.
61. Полевікова О. Б. Використання творчих вправ як засобу мотиваційного забезпечення процесу навчання рідної мови // Початкова школа. 2004. № 3. С. 15–18.
62. Полевікова О. Б. Система творчих вправ як засіб розвитку мотивації до вивчення рідної мови у молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2004. 20 с.
63. Пруняк В. В., Морозевич О. А. Розвиток творчих літературних здібностей учнів 3 класу : [метод. посіб.]. Кривий Ріг : КДПУ, 2015. 70 с.
64. Психология : учебник для гуманитарных вузов / под ред. В. Н. Дружинина. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 656 с.
65. Рибалка В. В. Система виховання творчої особистості за І. П. Волковим // Обдарована дитина. 1998. № 1. С. 10–14.
66. Родари Дж. Грамматика фантазии: введение в искусство придумывания историй : пер. с итал. Москва : Прогресс, 1990. 192 с.
67. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. 80 с.

68. Роменець В. А. Психологія творчості : [навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів]. Київ : Либідь, 2001. 288 с.
69. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2 т. Москва : Педагогика, 1989. Т. 1. 488 с.
70. Савченко О. Я. Барвистий клубок: дивись, міркуй, відповідай : навчання і розваги. Київ : Бліц, 1996. 112 с.
71. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : Абрис, 1997. 416 с.
72. Савченко О. Я. Розвивай свої здібності : навч. посіб. для молодших школярів. Київ : Освіта, 1996. 192 с.
73. Самсоненко Л. Мотивація навчання // Початкова школа. 2015. № 6. С. 56–58.
74. Смольська Л. М. Формування творчого мислення молодших школярів у процесі вивчення рідної мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 1999. 18 с.
75. Стратегії творчої діяльності: школа В. О. Моляко / за заг. ред. В. О. Моляко. Київ : Освіта України, 2008. 702 с.
76. Струс О. О. Розвиток літературних творчих здібностей молодших школярів. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. 40 с.
77. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк., 1977. Т. 3: Серце віддаю дітям. 672 с.
78. Творчі завдання для учнів початкових класів. Харків : Основа, 2004. 96 с.
79. Ушинський К. Д. Рідне слово // Твори : у 6 т. Київ : Рад. шк., 1955 Т. 1. С. 297–384.
80. Хорошковська О. Н. Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання. Київ : Промінь, 2006. 256 с.
81. Чаплигін О. К. Творчий потенціал людини як предмет соціально-філософської рефлексії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук : 09.00.03 / Харківський військовий університет. Харків, 2002. 31 с.

82. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології. Київ : Академвидав, 2012. 222 с.
83. Шевандрин Н. И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности. Москва : Владос, 1999. 512 с.
84. Шрагіна Л. І. Технологія розвитку креативності. Київ : Шк. світ, 2010. 160 с.
85. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе : учеб. пособ. для студентов педагогических институтов. Москва : Просвещение, 1979. 160 с.
86. Эльконин Д. Б. Психология игры. Москва : Педагогика, 1978. 301 с.